

บทที่ 2

ทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง การถ่ายทอดอุดมการณ์ทางการเมืองของระบอบราชาธิปไตยในละครโทรทัศน์จักร ๆ วงศ์ ๆ ได้ใช้กรอบการวิเคราะห์เชิงทฤษฎีเรื่องอุดมการณ์ทางการเมืองของระบอบราชาธิปไตย ควบคู่กับแนวคิดเรื่องการวิเคราะห์บทละคร และแนวคิดเรื่องกระบวนการผลิตและถ่ายทอดความหมายโดยใช้ภาษาโทรทัศน์ในละครโทรทัศน์จักร ๆ วงศ์ ๆ เพื่อสร้างความหมายเชิงสัญลักษณ์วิทยาในการวิเคราะห์กระบวนการถ่ายทอดอุดมการณ์ทางการเมืองของระบอบราชาธิปไตยโดยผ่านทางเทคนิคการนำเสนอทางโทรทัศน์

แนวคิดเรื่องอุดมการณ์ทางการเมืองของระบอบราชาธิปไตย

อุดมการณ์ทางการเมืองของระบอบราชาธิปไตย หมายถึง อุดมการณ์ทางการเมืองรูปแบบหนึ่ง ที่กลุ่มชนชั้นกษัตริย์สร้างขึ้นเพื่อเสริมสร้างสถานภาพและอำนาจการปกครองของกลุ่มตน โดยเชื่อมโยงเข้ากับความคิด ความเชื่อและค่านิยม ที่ได้รับอิทธิพลจากศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ แล้วถ่ายทอดปลูกฝังให้คนกลุ่มอื่นในสังคม คือ ขุนนาง ไพร่ และทาส อุดมการณ์ทางการเมืองของระบอบราชาธิปไตยในสังคมไทย ได้แก่ อุดมการณ์เทวราชา และอุดมการณ์ธรรมราชา

สมบัติ จันทรวงศ์ และชัยอนันต์ สมุทวณิช (2523: 5-24) กล่าวไว้ว่า ความคิดทางการเมืองของอินเดียโบราณ ซึ่งมีอิทธิพลโดยตรงต่อ ความคิดเกี่ยวกับการปกครองระบอบราชาธิปไตยของไทย รวมทั้งน่าจะมีอิทธิพลต่อโลกทัศน์ ความเชื่อ และความคิดทางการเมืองของคนไทย ได้แก่ ความคิดตามคติพราหมณ์ที่ว่า พระพรหมเป็นผู้สร้างและทำลายโลกเป็นวัฏจักรที่ไม่สิ้นสุด ซึ่งสัมพันธ์กับการ

เส้นมลินของพุทธศาสนา และโลกพระศรีอารย์ คนไทยโบราณเชื่อว่าศาสนาพุทธจะมีอายุเพียงห้าพันปี และอนาคตถูกกำหนดแล้วและเปลี่ยนแปลงไม่ได้ นั่นคือเชื่อในพรหมลิขิตและโชคชะตา และเรื่องกรรมในอดีตชาติกำหนดชีวิตปัจจุบัน จึงไม่คืนรนต่อสู้กับอำนาจรัฐ เพราะคิดว่าความทุกข์ยากในชีวิตเป็นผลของชะตากรรม

นอกจากนี้ ความคิดเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ทั้งศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธที่เห็นว่า มนุษย์เป็นคนบาป วิถีแก้ไขทางศีลธรรมคือ ศาสนา ส่วนทางโลกคือ การมีรัฐบาลที่ปกครองเด็ดขาดโดยอาศัยกฎหมายและการลงโทษ ศาสนาพราหมณ์เห็นว่า ผู้ปกครองหรือกษัตริย์เป็นสิ่งที่ขาดมิได้ "หน้าที่" ที่กษัตริย์มีต่อผู้ใต้ปกครอง ได้แก่ การให้ความคุ้มครองโดยการลงโทษ (โดยธรรม) และหน้าที่ที่ผู้ใต้ปกครองมีต่อกษัตริย์คือ การเชื่อฟังและเสียภาษี

แนวความคิดทางการเมืองไทยโบราณ จึงให้อำนาจแก่ผู้ปกครองที่เป็น "เจ้าชีวิต" และ "เจ้าแผ่นดิน" ที่จะควบคุมชีวิตและทรัพย์สินของผู้ใต้การปกครองโดยเด็ดขาด ด้วยเหตุนี้ ผู้ปกครองจึงมีความสำคัญเหนือสิ่งอื่นใดในสังคม และเป็นศูนย์กลางที่สำคัญที่สุดในการเปลี่ยนแปลงของสังคม

ด้วยอิทธิพลของศาสนาพุทธ ในสมัยสุโขทัยได้เสนอความคิดที่ว่า กษัตริย์ที่บรรลुकุณธรรมตามหลักพุทธศาสนา จะเป็นธรรมราชา ปลายสมัยสุโขทัย แนวคิดจากศาสนาพราหมณ์คือเทวราชาแบบขอม ทำให้กษัตริย์พยายามเชื่อมโยงความเป็นกษัตริย์กับความเป็นเทพ สมัยอยุธยา กษัตริย์พยายามเป็นทั้งเทวราชาและธรรมราชา แต่พื้นฐานอำนาจที่สำคัญที่สุดของกษัตริย์ไทยคือ การมีธรรม หรือทศพิธราชธรรม โดยเชื่อมโยงพระองค์และการปฏิบัติพระองค์กับพระพุทธเจ้าและพระธรรม การอ้างความเป็นเทวราชามีความสำคัญด้านการปกครอง คือสร้างความเชื่อให้เกิดความจงรักภักดีในหมู่ขุนนางและทำให้คนทั่วไปเห็นว่า ผู้ปกครองมีคุณลักษณะแตกต่างจากคนทั่วไป โดยแสดงผ่านการใช้ภาษา(ราชาศัพท์) ชีวิตความเป็นอยู่ สถานที่อยู่(ปราสาทราชวัง) การแต่งกาย เครื่องยศ ราชบัลลังก์ ขนบธรรมเนียมประเพณี ระเบียบพิธีการ

พุทธศาสนา เป็นเครื่องมือรักษาความชอบธรรมของระบบการเมือง โดยเฉพาความชอบธรรมของผู้ปกครอง แท้จริงแล้วศาสนาพุทธเป็นศาสนาซึ่งมุ่งนิพพาน ในอัครคัมภีร์ (ในพระสุตตันตปิฎก) จำกัดอำนาจผู้ปกครองโดยกล่าวว่าผู้ปกครองมาจากการเลือกของประชาชน มนุษย์นั้นเดิมเป็นเทวดา แต่ลงมาบริโภคน้ำดินบนโลก ความเป็นทิพย์จึงหายไป ต่อมาความประพฤติเลื่อมทราวมลงจนเกิดการลักขโมยแย่งชิงขึ้น จึงมีผู้คิดให้ตั้งหัวหน้าเพื่อปกครอง คุ่มครอง และรักษาทรัพย์สิน เรียกว่า "มหาชนสมมติ"

ดังนั้นความชอบธรรมของรัฐจึงเกิดขึ้นเนื่องจาก ข้อตกลงร่วมกัน การเป็นผู้ได้รับอำนาจ หรือมีสิทธิอำนาจแก้ไขการขัดแย้ง และการเป็นผู้ก่อให้เกิดความสงบสุขโดยยุติธรรม (วีระ สมบูรณ์, 2532: 20) ผู้นำจึงมิได้แตกต่างจากบุคคลอื่น เป็นเพียงตำแหน่งที่ชุมชนไว้วางใจให้ปฏิบัติหน้าที่ และได้รับแบ่งปันอาหารตอบแทน ต่อมา ความคิดนี้ได้มีการพัฒนาเพิ่มเติม เกิดความเชื่อที่ว่า กษัตริย์เป็นผู้ที่ได้สั่งสมบารมีไว้มากที่สุด ถูกเทียบว่าเป็นพระอินทร์ ผู้ค้ำจุนศาสนาพุทธ มีหน้าที่เทียบเท่ากับพระอินทร์ในอนุจักรวาล คือเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภก โดยสร้างปูชนียวัตถุสถาน ปกครองและบำรุงสงฆ์ และดูแลให้ประชาชนอยู่ในศีลธรรม

สถานะและบทบาทกษัตริย์ในสังคมไทยนั้น แสดงให้เห็นโดยผ่านทางคำเรียกขานที่คนไทยใช้เรียกกษัตริย์ อันได้แก่ คำว่า พระเจ้าอยู่หัว หมายถึง กษัตริย์เป็นพระเจ้าเป็นเจ้า เป็นที่เคารพสูงสุดเสมือนประทับอยู่บนสิริระประชาชน พระเจ้าแผ่นดิน หมายถึงกษัตริย์เป็นเจ้าของแผ่นดินทั้งประเทศ และพระราชทานสิทธิให้ราษฎรทำมาหากินบนที่ดินของพระองค์ เจ้าชีวิต หมายถึงกษัตริย์ทรงไว้ซึ่งอำนาจที่จะประหารชีวิตคนได้ พระธรรมราชา หมายถึงกษัตริย์เป็นผู้รักษาและปฏิบัติธรรมด้วยการอยู่ในศีลธรรมให้ประจักษ์เป็นตัวอย่างแก่คนอื่น และบำเพ็ญกุศลโดยการอุปถัมภ์ศาสนาโดยเฉพาะพุทธศาสนา พระมหากษัตริย์ หมายถึงนักรบผู้ยิ่งใหญ่หรือจอมทัพ และในหลวง หมายถึง กษัตริย์เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งอำนาจสูงสุดในการบริหารราชการของประเทศด้วยพระองค์เองในฐานะหัวหน้ารัฐบาลและบังคับบัญชาข้าราชการทั้งปวง (ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2525:39-40)

เมื่อพิจารณาแล้วพบว่า สถานะของกษัตริย์ในสังคมไทยนั้น สามารถจำแนกได้สามสถานะคือ สถานะเทวราชาหรือเทพเจ้า ผู้เป็นเจ้าของแผ่นดินและชีวิต ได้แก่ พระเจ้าอยู่หัว พระเจ้าแผ่นดิน และเจ้าชีวิต สถานะธรรมราชา หรือมนุษย์ผู้บำเพ็ญความดีเทียบเท่าพระโพธิสัตว์ ได้แก่ ธรรมราชา และสถานะผู้นำในการรบและการปกครองบริหารประเทศ ได้แก่ พระมหากษัตริย์และในหลวง ซึ่งจะเห็นได้ว่า สถานะสุดท้ายเป็นสถานะและหน้าที่กษัตริย์ตามที่เป็นอยู่จริงในสังคม ในขณะที่สองสถานะแรกเป็นสถานะของกษัตริย์ที่อยู่ในความคิดของประชาชน

สถานะเทวราชาของกษัตริย์ไทย แสดงให้เห็นเด่นชัดในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ซึ่งยังดำรงอยู่จนถึงรัชกาลปัจจุบัน ในพระราชพิธีนี้ พราหมณ์ได้กระทำพิธีกรรมยกกษัตริย์ขึ้นเป็นเทพเจ้าหรือองค์ไศเลนทร์ อันหมายถึง พระคิ่วะ ขึ้นตอนของพิธีกรรมคือ เมื่อกษัตริย์เสด็จขึ้นไปประทับบนพระที่นั่งภัทรบิฐ ซึ่งเป็นราชบัลลังก์ปิดทองที่พราหมณ์ตกแต่งไว้ เสมอเป็นที่ประทับของเทพเจ้า คือโรยแป้งสีเป็นลวดลาย ลาดด้วยหญ้าคาที่เรียกว่า ช้าง อันเป็นนิมิตหมายแห่งความไม่ตาย แล้วปัดด้วยหนังราชสีห์โดยสมมติ พราหมณ์จะเข้าถวายบังคมแล้วร่ายพระเวท "เปิดประตูไกรลาส" เพื่อเชิญเทพเจ้าของศาสนาฮินดูลงมาสถิตในพระองค์ และก่อนที่กษัตริย์จะมีปฐมบรมราชโองการต่อพราหมณ์ พราหมณ์จะร่ายเวทควมन्दและวิษณุมนต์ เพื่อสรรเสริญเทพเจ้า ซึ่งก็คือองค์กษัตริย์นั่นเอง

นอกจากพระราชพิธีนี้แล้ว ความเป็นเทพของกษัตริย์ยังแสดงให้เห็นผ่านการใช้ราชาศัพท์ ธรรมเนียมปฏิบัติต่อองค์กษัตริย์ และพระราชวังที่มีลักษณะเป็นเทวสถาน คือ พระมหาปราสาทและพระมหामณเฑียร อันแสดงว่าเป็นที่ประทับของเทพเจ้า รวมทั้งพระราชลัญจกร ที่ใช้ประทับบนพระบรมราชโองการ ว่าเป็นโองการของเทพเจ้า โดยจากพระราชลัญจกรมหาอูณาโลม หมายถึงพระอิศวร พระราชลัญจกรพระครุฑพ่าห์ หมายถึง พระนารายณ์ เพราะครุฑเป็นพาหนะของพระนารายณ์ และพระราชลัญจกรหงส์พิมาน หมายถึงพระพรหม เพราะหงส์เป็นพาหนะของพระพรหม (สุจิต วงษ์เทศ, 2525: 9-19)

จะเห็นได้ว่าสถาบันกษัตริย์มีการใช้สัญลักษณ์ของเทพเจ้าเพื่อแสดงถึงความเป็นเทพของกษัตริย์ ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นว่า อาวุธประจำตัวและพาหนะของเทพเจ้าน่าจะถูกใช้เป็นสัญลักษณ์ของเทวราชาในละครโทรทัศน์จักร ๆ วงศ์ ๆ เช่นกัน รายละเอียดเกี่ยวกับอาวุธและพาหนะของเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์ได้แก่ (พระยาสังฆาภิรมย์, 2517: 22-270)

	อาวุธ(สิ่งที่ถือ)	พาหนะ
มหาเทพ		
พระอิศวร(ศิวะ)	ธนู ตรีศูล คทาขอดหัวกระบโหลก บ่วง บัณเฑาะว์ สังข์	โคอุศุภราชเผือกผู้
พระนารายณ์	ตรีศูล จักร สังข์ ธนู ดอกบัว	พระยาครุฑ
	พระขรรค์ (อนันตนาคราชเป็นบัลลังก์)	
พระพรหม	ธารพระกร ข้อน หม้อน้ำ คัมภีร์ ธนู	หงส์
จัตุโลกบาลเทพ		
พระอินทร์	วัชระ ศร พระขรรค์ ขอ ร้างแห	ช้างเอราวัณ
พระยม	บ่วง ไม้	ควาย
พระวรุณ	ร่มคล้ายเคียวขนาด บ่วง	มังกร(จระเข้)
พระกุเวร	คทา	ม้าขาว

ส่วนสถานะธรรมราชา ซึ่งหมายถึง กษัตริย์ผู้มีธรรม หรือพระราชาผู้ปฏิบัติตามธรรม และยอมรับการปกครองโดยธรรม โดยอำนาจของธรรมราชาเป็นอำนาจที่ชอบด้วยธรรม อิงหลักธรรม และเป้าหมายหลักเพื่อสร้างความยุติธรรม (วิไลลักษณ์ เมฆารัตน์ และมัลลิกา มีสอด้, 2535: 120-123) นั้นจะเห็นได้อย่างชัดเจนโดยผ่าน การที่กษัตริย์แสดงว่าเป็นผู้มีธรรม และประพฤติตามธรรมในพุทธศาสนา ธรรมของกษัตริย์ตามพระไตรปิฎก ได้แก่ ทศพิธราชธรรม สังคหวัตถุสี่ (สังคหธรรม) และจักรวัตติวัตร หลักการอีกอย่างหนึ่งซึ่งถือได้ว่า

เป็นหน้าที่ที่กษัตริย์พึงปฏิบัติและได้รับความนิยมนสูงมากเช่นกันคือ การบำเพ็ญบารมี หรือทศบารมี ตามอย่างพระโพธิสัตว์ เพราะเชื่อกันว่า กษัตริย์ คือผู้ที่เสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์บำเพ็ญบารมี ซึ่งก็คือคุณงามความดี ที่สั่งสมมาเป็นระยะเวลา ยาวนานนั่นเอง

ทศบารมี เป็นอุดมการณ์สูงส่งที่มีความหมายในการสร้างความชอบธรรม ให้กษัตริย์อย่างยิ่ง กษัตริย์จะมีความชอบธรรมเพียงใด ย่อมขึ้นอยู่กับบุญบารมีหรือ คุณความดีที่สั่งสมมาของกษัตริย์องค์นั้น การถูกชิงอำนาจถูกตีความว่า เป็นเพราะ การเสื่อมสิ้นบารมี (จันทร์ฉาย ภัคธิดา, 2528: 175-183) อย่างไรก็ตาม ทศบารมี ทศพิชราชธรรม สังคหธรรม และจักกวัตติวัตร ล้วนมีเนื้อหาหลักการที่เป็นประโยชน์ต่อกษัตริย์ให้เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งความดี หรือมีธรรมตามหลักพุทธศาสนา

1. ทศพิชราชธรรม ประกอบด้วยธรรมสิบประการ ซึ่งเพื่อความเข้าใจ และเป็นหลักในการวิเคราะห์ละครโทรทัศน์จักรวาลต่างๆ ต่อไป ผู้วิจัยจึงได้อธิบาย โดยเทียบเคียงกับพระจริยวัตรของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ ทรงแสดงให้เห็นว่าพระองค์มีทศพิชราชธรรมสิบประการดังนี้ (ทองต่อ กัลวีย์ไม้ ณ อุษยชา, 2525: 26-29)

1.1 ทาน การให้ คือสละทรัพย์ สิ่งของบำรุงเลี้ยงและช่วยเหลือ ประชาชน ได้แก่ การที่ทรงชูปเลี้ยงพระบรมวงศานุวงศ์และข้าละอองธุลีพระบาท ด้วยการพระราชทานพระราชทรัพย์ตามสมควร

1.2 สีล คือการสำรวมกายใจ ประกอบแต่การสุจริต ได้แก่ การ ที่ทรงประพฤติพระจริยาทางกายและวาจาตรงตามขัตติยราชประเพณี ทรงผนวช และไม่ละเมิดศีล

1.3 บริจาค คือ การเสียสละความสุขและชีวิตเพื่อความสุขของ ประชาชน ได้แก่ การที่ทรงพระราชทานทรัพย์และความสุขส่วนพระองค์เพื่อความ สุขส่วนรวม

1.4 อาชชะวัง ความซื่อตรง คือสุจริตซื่อตรงไม่หลอกลวง ได้แก่ พระบรมราชาบาทและพระราชอัชฌาศัยที่เน้นถึงความซื่อสัตย์สุจริตของพระองค์

1.5 มัทกะวัง ความอ่อนโยน คือมีอัธยาศัย กิริยาสุภาพไม่เย่อหยิ่ง
 หยาบคาย ได้แก่ การที่ทรงมีพระราชอัธยาศัยอ่อนโยน มีสัมมาคารวะต่อผู้ใหญ่
 ปราณต่อผู้น้อย และวางพระองค์เสมอต้นเสมอปลาย

1.6 ตะบັง คือ การก่าจัดเก็ชจคร้านและความชั่ว ไม่ให้กิเลส
 ตัณหาครอบงำ ได้แก่ การที่ทรงตั้งพระราชหฤทัยก่าจัดความเก็ชจคร้านและการ
 ก่าผิดหน้าที่

1.7 อักโกชัง คือ ความไม่โกรธ ได้แก่ การที่ทรงมีเมตตา ไม่
 พรารณาก่อเวรต่อผู้ใด ไม่พิโรธด้วยเหตุอันไม่ควรและทรงช่มความพิโรธ

1.8 อวิหิงสัญจะ ความไม่เบียดเบียน คือ ไม่หลงอำนาจกดขี่
 เบียดเบียนราษฎร ได้แก่ การที่ทรงยกเล็กภาชีแบบพุกชาดโดยเจ้าภาชีนายอากาศ
 แยกเงินส่วนพระองค์ออกจางบประมาณแผ่นดิน

1.9 ชันติญจะ คือ ความอดทนต่อสิ่งทีควรอดทน ได้แก่ การที่ทรง
 อดทนต่อคำนิททว่าร้ายทีมีผู้กล่าวหาว่า การเสด็จประพาสยุโรปของพระองค์เป็น
 การผลาญทรัพย์แผ่นดิน

1.10 อวิโรชณะนัง คือการไม่คลาดจากความยุติธรรม ได้แก่ การ
 ทีทรงมีความเที่ยงธรรม ดังพระบรมราโชวาททีทรงพระราชทานพระโอรสทีไป
 ศึกษายังทวีปยุโรปว่า "ถ้าเมื่อได้ทำความผิดเมื่อใด จะได้รับโทษทันที การทีมีพ่อ
 เป็นเจ้าแผ่นดินนั้นจะไม่เป็นการช่วยเหลือหรืออุดหนุนแก่ไซอันใดเลย"

2. สังคหวัตถุ 4 เป็นธรรมทีมีเนื้อหาใกล้เคียงกับทศพิธราชธรรม
 คือเป็นธรรมทีทำให้บ้านเมืองมั่นคง ประชาชนมีความมั่นคงในชีวิตและทรัพย์สิน
 มีรายละเอียดดังนี้

2.1 สัสสะเมธั ความรู้ในการบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหารให้สมบูรณ์

2.2 บุริสสะเมธั การบำรุงผู้คนโดยสังเคราะห์ตามควรแก่ความดี
 ความชอบ

2.3 สุมุมปาสาส์ การสร้างคานิยมศรัทธาเลื่อมใสและจงรัก
 ภักดี โดยการบำบัตทุกข์บำรุงสุข

2.4 วาจาเปยฺยั การมีคำพูดทีอ่อนหวาน

3. จักกวัตติวัตร ตามพระไตรปิฎกนั้นต่างจากจักรวรรดิวัตร ซึ่งเป็น
ธรรมตามคติพราหมณ์ คือเน้นหนักที่การเคารพปฏิบัติธรรม สามารถสรุปได้ดังนี้

- 3.1 การรักษา ป้องกัน และคุ้มครองประชาชนให้เป็นธรรม
- 3.2 การสงเคราะห์ผู้ยากไร้
- 3.3 การสมาคมและสนทนาธรรมด้วยผู้ทรงศีล
- 3.4 ปฏิบัติแต่กุศลกรรมตามคำของสมณพราหมณ์

4. ทศบารมี ซึ่งมีที่มาจากทศชาติก เมื่อพระพุทธเจ้าเสวยพระชาติ
ในอดีตก่อนที่จะอุบัติในชาติที่เป็นพระพุทธเจ้าเรียกว่า พระโพธิสัตว์ พระโพธิสัตว์
ที่เสวยพระชาติในทศชาติได้ทรงบำเพ็ญบารมีสิบประการ แต่ละพระองค์จะบำเพ็ญ
บารมีหนึ่งเป็นเยี่ยมกว่าบารมีอื่น (ทรัพย์ ประกอบสุข, 2527: 61-62)

- 4.1 เนกขัมบารมี คือการออกจากกามหรือการบวช (พระเตมีย์)
- 4.2 วิริยบารมี คือ ความเพียรบากบั่น (พระมหาชนก)
- 4.3 เมตตาบารมี คือ ความรักปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข
(พระสุวรรณสาม)
- 4.4 อธิษฐานบารมี คือ ความตั้งใจมั่น (พระเนมิราช)
- 4.5 ปัญญาบารมี คือ ความฉลาดรอบรู้ (พระมหอสถ)
- 4.6 สীลบารมี คือ การปฏิบัติกายวาจาใจตามข้อบัญญัติศาสนา
(พระภุรทัต)
- 4.7 ขันติบารมี คือ ความอดทน (พระจันทรกุมาร)
- 4.8 อุเบกขาบารมี คือ ความมีใจเป็นกลาง ไม่ลำเอียง วาง
เฉยเพราะรัก โลก โกรธ หลง (พระนารท)
- 4.9 สัจบารมี คือ การรักษาความจริง (พระวิฑูร)
- 4.10 ทานบารมี คือ การให้ (พระเวสสันดร)

การที่อุดมการณ์ทางการเมืองไทยก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็น
ระบอบประชาธิปไตย มีการผสมผสานระหว่างอุดมการณ์ทางการเมืองแบบ
ธรรมราชา และเทวราชา สังคมไทยจึงมีแนวความคิดเรื่องอำนาจ และ

ความชอบธรรม ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะคือ

การยอมรับการปกครองของบุคคลผู้มีอำนาจเพียงคนเดียว ที่ปกครองเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน โดยผู้ปกครองใช้แนวความคิดเรื่องบุญกรรม เป็นอุดมการณ์ทางการเมืองเพื่อสนับสนุนสถานภาพและอำนาจของตน กฎแห่งกรรม คือสิ่งที่อธิบายความไม่เสมอภาคทางเศรษฐกิจและสังคมของบุคคล และเชื่อว่า ความร่มเย็นเป็นสุขของราษฎร ขึ้นอยู่กับปริมาณของบุญที่กษัตริย์แบ่งปันให้ กลายเป็นความเชื่อเรื่องอำนาจและบุญบารมี เพื่อสร้างความชอบธรรมให้อำนาจผู้ปกครอง (สมบุรณ์ สุขสำราญ, 2527: 26-27) ผู้มีความชอบธรรมที่จะขึ้นเป็นกษัตริย์ คือผู้มีบุญบารมีสูงส่ง เนื่องจากหลักที่ว่า ผู้ใดทำกรรมดีย่อมได้รับผลกรรมนั้น กษัตริย์ซึ่งมีฐานะสูงที่สุด จึงเป็นผู้ที่สะสมบุญบารมีไว้มาก ควรที่จะเคารพยกย่อง

นอกจากนี้ ความทุกข์สุขของบ้านเมือง ยังขึ้นอยู่กับการสร้างสมบุญบารมีของกษัตริย์ ถ้าบ้านเมืองเกิดปรากฏการณ์วุ่นวาย ก็หมายถึง บุญบารมีของกษัตริย์ลดลง บาปกรรมจึงตามทัน กษัตริย์สามารถแก้ไขโดยทำบุญ บริจาคทาน ถือศีล ดังนั้น กษัตริย์ที่ดีจึงมีหน้าที่ปฏิบัติธรรม สร้างสมความดีอย่างต่อเนื่องเพื่อความรุ่งเรืองของบ้านเมือง แต่ทุกสิ่งล้วนอยู่ภายใต้ความเป็นอนิจจัง ฐานะของกษัตริย์จึงมิได้มั่นคงถาวร อาจสิ้นวาศนาเมื่อหมดบุญที่สะสมไว้ โดยอาจถูกถอด และผู้มีบุญบารมีคนใหม่ก็ขึ้นเป็นกษัตริย์แทน อำนาจจึงเป็นสิ่งที่ผูกพันกับสถาบันกษัตริย์ แต่ไม่ผูกพันกับบุคคลคนเดียว หรือผู้สืบเชื้อสายของเขาโดยเด็ดขาด

ส่วนราษฎรก็มีหน้าที่จงรักภักดีและรับใช้กษัตริย์ โดยไม่โต้แย้งสงสัยในพระราชอำนาจ ในฐานะเทวราชา กษัตริย์คือเจ้าแผ่นดิน เจ้าชีวิต เจ้าเหนือหัวของราษฎร และในฐานะธรรมราชา ทรงมีบุญบารมีที่จะคุ้มครองให้ราษฎรอยู่เย็นเป็นสุข และทรงเป็นพระโพธิสัตว์ที่จะนำฝูงสัตว์ทั้งหลายข้ามพ้นวัฏสงสารสู่นิพพาน คุณธรรมเรื่องความกตัญญูกตเวทิจึงเป็นที่ยกย่องมาก กษัตริย์ถือสิทธิที่จะเก็บภาษี และเรียกเกณฑ์แรงงานไพร่ทุกคน เพื่อเป็นค่าตอบแทนภารกิจของพระองค์ เชื้อพระวงศ์และขุนนางเป็นผู้ช่วยของกษัตริย์ในการปกครอง โดยได้รับอำนาจสูง

ส่งมาจากกษัตริย์ ประชาชนจึงอยู่ใต้อารักขาและต้องเชื่อฟังคำสั่งบุคคลเหล่านี้ (สุมาลี บำรุงสุข และศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล, 2532: 64-67)

การที่สังคมไทยโบราณมีความเชื่อเรื่องความไม่เท่าเทียมกันของมนุษย์ ซึ่งเป็นไปตามกฎแห่งกรรมและพรหมลิขิต ซึ่งเป็นสิ่งที่แก้ไขไม่ได้ ดังนั้นโครงสร้างทางสังคมจึงมีลักษณะเป็นชั้น จากสูงลงมาต่ำ (ชัชอนันต์ สมุทวณิช, 2523: 154-155) ความเชื่อทางศาสนาจากอินเดียได้แก่ แนวคิดจากอัครคัมภีร์ ความเชื่อเรื่องบุญกรรม เรื่องอนิจจัง วัฏสงสาร ของศาสนาพุทธ และความเชื่อเรื่องพรหมลิขิตของศาสนาพราหมณ์ ล้วนมีอิทธิพลต่อการเมืองการปกครองของไทย คือทำให้สถานะและบทบาทของผู้ปกครองเป็นที่ยอมรับของสังคม และผู้ใต้ปกครองยอมรับสภาพและสถานะของตนอย่างไม่ได้แย้ง และเชื่อฟังผู้ปกครอง

ความคิดที่ยังคงสืบทอดมาถึงปัจจุบันคือ คติเรื่องอำนาจนิยม ที่ว่าผู้มีอำนาจต่ำกว่า ต้องจงรักภักดี เชื่อฟัง และไม่กล้าขัดคำสั่ง หรือต่อต้านผู้มีอำนาจสูงกว่า ค่านิยมในการอุปถัมภ์ คือการฝากเนื้อฝากตัว ระบบพวกพ้อง และการเข้าหาผู้มีอำนาจมากกว่ามาคุ้มครองปกป้อง ค่านิยมเรื่องความกตัญญู และค่านิยมเรื่องการมีภรรยามากกว่า เป็นสิ่งที่แสดงถึงการมีอำนาจวาสนา และสร้างความมั่นคงทางการเมืองเศรษฐกิจ (มัลลิกา มีสอูดี, 2533: 543-587) รวมทั้งก่อให้เกิดความเชื่อถือประเพณี และการรักษาหน้า หรือฐานะ ฐานะของบุคคลจึงสำคัญกว่าความสามารถหรือคุณลักษณะของบุคคล (อนุช อภาภิรม, 2515: 8-11)

เมื่อพิจารณาความคิดทางการเมืองไทยที่ได้รับอิทธิพลจากอารยธรรมอินเดีย และความคิดที่เกี่ยวกับการเมืองการปกครองของไทยในระบอบราชาธิปไตยทั้งหมดข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยสามารถสรุปเป็นอุดมการณ์ทางการเมืองของระบอบราชาธิปไตย ได้เป็นสองกลุ่มดังต่อไปนี้

กลุ่มแรก อุดมการณ์ทางการเมืองของระบอบราชาธิปไตยที่ได้รับอิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์ ซึ่งได้แก่ อุดมการณ์เทวราชา (กษัตริย์เป็นเทพเจ้า)

โดยมีอุดมการณ์ที่มาสันนิษฐานคือ อุดมการณ์เรื่องความไม่เท่าเทียมกันเนื่องจาก
พรหมลิขิตโชคชะตา และอุดมการณ์เรื่องเวทมนตร์คาถา

กลุ่มที่สอง อุดมการณ์ทางการเมืองของระบอบราชาธิปไตยที่ได้รับ
อิทธิพลจากศาสนาพุทธ ซึ่งได้แก่ อุดมการณ์ธรรมราชา (กษัตริย์เป็นมนุษย์ผู้
ประเสริฐดุจพระโพธิสัตว์) โดยมีอุดมการณ์ที่มาสันนิษฐานคือ อุดมการณ์เรื่องบุญ
บารมี บาปกรรม ชชาติภพ อุดมการณ์เรื่องความไม่เที่ยงแท้แน่นอน (อนิจจัง)
และอุดมการณ์เรื่องการจงรักภักดี เชื่อฟังและฟังพามีอำนาจ ความกตัญญูกตเวท

ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดเรื่องอุดมการณ์ทางการเมืองของระบอบราชาธิปไตย
เป็นกรอบในการวิเคราะห์ละครโทรทัศน์จักร ๆ วงศ์ ๆ แนวคิดเรื่องการ
วิเคราะห์บทละคร แนวคิดเรื่องการผลิตและถ่ายทอดความหมายโดยใช้ภาษา
โทรทัศน์ เพื่อวิเคราะห์ว่า ละครโทรทัศน์จักร ๆ วงศ์ ๆ ทั้งที่สร้างจากนิทาน
ดั้งเดิมและนิทานแต่งใหม่ได้ถ่ายทอดอุดมการณ์ทางการเมืองของระบอบ
ราชาธิปไตยอะไรบ้าง และถ่ายทอดโดยวิธีการอย่างไร

แนวคิดทางสัญวิทยาวิทยา (Semiology)

สัญวิทยา (Semiology) เป็นการศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการสร้าง
ความหมายทางสังคม จากระบบสัญลักษณ์ต่าง ๆ และเป็นเพียงทฤษฎีที่ประกอบไป
ด้วยการพิจารณาปัญหาและวิธีการวิเคราะห์ Ferdinand de Saussure
(1857-1913) นักภาษาศาสตร์ชาวสวิส ผู้เป็นบิดาแห่งสัญวิทยา ให้ความสำคัญ
สำคัญต่อ "ภาษา" ในฐานะที่เป็นระบบสัญลักษณ์ที่แสดงออกถึงความคิด สัญวิทยา
จึงเป็นการศึกษากระบวนการสร้างความหมาย (signification) หรือวิธีการ
ที่จะนำสัญลักษณ์ต่างๆ มาใช้ตีความหมายภายในตัวบท (text) อันเป็นผลผลิตทั้งหมด
ของการสื่อสาร

สัญวิทยาหรือตัวความหมาย (sign) หมายถึงความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นใน

ลักษณะที่ควบคู่กันระหว่างแนวคิด (concept) กับเสียง-ภาพ (sound-image) หรือที่ Saussure เรียกว่า ตัวที่ถูกให้ความหมาย (signified) กับ ตัวให้ความหมาย (signifier) ตัวที่ถูกให้ความหมายจะเป็นลักษณะนามธรรมหรือเป็นแนวคิดที่จับต้องไม่ได้ แต่แฝงความหมายที่ผู้ผลิตและผู้อ่านต้องการสื่อถึงกัน ส่วนตัวให้ความหมายมีลักษณะรูปธรรมหรือเป็นเสียง-ภาพที่จะสื่อความหมายถึงแนวคิดที่ผู้ผลิตและผู้อ่านต้องการ

ความสัมพันธ์ระหว่างตัวที่ถูกให้ความหมายและตัวให้ความหมายนั้น มีพลวัตระหว่างกัน สามารถเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ขึ้นอยู่กับกาลเทศะในการใช้สัญญาณนั้น ๆ บ่อยครั้งที่ความสัมพันธ์ดังกล่าวเชื่อมโยงกันทั้ง ๆ ที่ไม่มีความสัมพันธ์กันเลย แต่เกิดจากการตกลงกันในหมู่ผู้ใช้สัญญาณนั้น ๆ บางครั้งความหมายของสัญญาณก็ถูกสร้างขึ้นโดยใช้ "ความสัมพันธ์เชิงตรงข้าม" ซึ่งทำให้เข้าใจความหมายได้ง่ายขึ้น

ตามแนวคิดนี้ สัญญาณหรือความหมายในละครโทรทัศน์จักร ๆ วงศ์ ๆ จึงเป็นสิ่งที่ผู้ผลิตสร้างขึ้น โดยอาศัยเทคนิคการนำเสนอทางโทรทัศน์ ทั้งอวัจนภาษาและวัจนภาษา ซึ่งเป็นภาพและเสียง เป็นสื่อในการถ่ายทอดสัญญาณหรือความหมายที่ผู้ผลิตต้องการไปสู่ผู้ชม อาทิเช่น การใช้เทคนิคแสง สี เสียง ที่มีทศวรรษยิ่งใหญ่เกินความสามารถของมนุษย์ เพื่อถ่ายทอดแนวคิดเรื่อง "อาวรุทวิเศษ" เป็นต้น

Roland Barthes (1915-1983) นักโครงสร้างนิยม (structuralist) ชาวฝรั่งเศส ได้พัฒนาความคิดของ Saussure โดยเห็นว่ากระบวนการสร้างความหมายมีสองขั้นตอน ขั้นตอนแรก คือ ความหมายทางปรนัย (หรือกระบวนการสร้างความหมายในทัศน์ะของ Saussure) ขั้นตอนที่สอง คือ ความหมายทางสังคม (connotation) และความเชื่อแบบตำนาน (myth)

กระบวนการสร้างความหมายขั้นตอนแรกหรือความหมายทางปรนัยเป็นความหมายที่ทุกคนเข้าใจตรงกันเป็นสากล และเป็นสภาวะวิสัย (objectivity)

คือไม่มีการประเมินค่าโดยผู้ให้ความหมาย กล่าวคือ เป็นความหมายตรง ๆ ส่วนกระบวนการสร้างความหมายขั้นที่สอง หรือความหมายทางสังคม เป็นความหมายที่แปรเปลี่ยนไปตามบริบททางสังคม และวัฒนธรรมของผู้ผลิตและผู้รับสาร ซึ่งทั้งสองฝ่ายอาจตีความหมายจากสัญญาณออกมาไม่ตรงกันก็ได้ ความหมายในขั้นนี้จึงเป็นการให้ความหมายที่ไม่ตรงตามตัวอักษรหรือที่พบเห็น ทั้งยังให้ความหมายในลักษณะ "มายาคติ" (myth) ซึ่งเป็นความหมายที่ผสมผสานจากความเชื่อที่ยึดติดกันมาจนเป็นตำนาน หรือประสบการณ์บางอย่างของสังคม ซึ่งคนแต่ละคนอาจไม่ตรงกันก็ได้

ต่อมา Fiske และ Hartley ได้นำกระบวนการขั้นที่สองมาพัฒนาต่อ และเสนอความคิดที่ว่า หากความหมายทางสังคมได้รับการต่อยอดย่อย ๆ โดยสถาบันสังคม ก็จะนำไปสู่กระบวนการสร้างความหมายขั้นที่สาม หรือความหมายในระดับอุดมการณ์ (ideology) แต่ละขั้นตอนดังกล่าว จะมีความเป็นอัตวิสัย (subjectivity) และเป็นวัฒนธรรมที่ซับซ้อนยิ่งขึ้นตามลำดับ (สมสุข หินวิมาน, 2535: 46-55)

ตามนัยนี้ผู้ผลิตละครโทรทัศน์จักร ๆ วงศ์ ๆ จึงเป็นผู้สร้าง "สัญญาณ" ต่าง ๆ ในละครชั้น โดยมีพื้นฐานอยู่บนนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ และความเชื่อของคนไทย และอาศัยเทคนิคการนำเสนอทั้งภาพและเสียงทางโทรทัศน์ ถ่ายทอดสัญญาณไปสู่ผู้ชม เพื่อสร้างและปลูกฝังสัญญาณดังกล่าว ให้กลายเป็นความหมายในระดับมายาคติเกี่ยวกับสถานะกษัตริย์ ว่าเป็นผู้ศักดิ์สิทธิ์ทรงอิทธิฤทธิ์เหนือคนสามัญ และเปี่ยมไปด้วยความดีดุจพระโพธิสัตว์ ซึ่งเมื่อมายาคตินี้ถูกต่อยอดซ้ำแล้วซ้ำเล่า จากโครงสร้างที่เป็นแบบแผน (สัญญาณ) ของละครโทรทัศน์จักร ๆ วงศ์ ๆ ที่นำเสนอผ่านเทคนิคทางโทรทัศน์ มายาคติดังกล่าวจึงค่อย ๆ กลายเป็นความหมายในระดับอุดมการณ์ คือ อุดมการณ์เทวราชา และอุดมการณ์ธรรมราชา

ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดทางสัญญาณวิทยาเป็นกรอบการพิจารณา และวิธีการวิเคราะห์ตัวบท ซึ่งก็คือละครโทรทัศน์จักร ๆ วงศ์ ๆ ว่ามีการสร้าง

และถ่ายทอดความหมายจนถึงระดับอุดมการณ์ โดยผ่านทางสัญลักษณ์ต่าง ๆ ในละคร
 อย่างไร ทั้งนี้โดยใช้แนวคิดเรื่องการวิเคราะห์บทละคร ร่วมกับแนวคิดเรื่อง
 กระบวนการผลิตและถ่ายทอดความหมายโดยใช้ภาษาโทรทัศน์ในละครโทรทัศน์
 จักร ๆ วงศ์ ๆ เพื่อพิจารณาว่า ละครโทรทัศน์จักร ๆ วงศ์ ๆ แต่ละเรื่องนั้น
 ได้ถ่ายทอดอุดมการณ์ทางการเมืองของระบอบราชาธิปไตยอะไรบ้าง และ
 ถ่ายทอดโดยใช้กระบวนการถ่ายทอดความหมาย ผ่านเทคนิควิธีการนำเสนอของ
 ละครโทรทัศน์ อันได้แก่ อวัจนภาษา คือ ภาพ แสง สี เสียง และวัจนภาษา คือ
 คำสนทนา คำบรรยาย อย่างไรก็ตาม

แนวคิดเรื่องการวิเคราะห์บทละครกับการประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์เนื้อหาของ
 ละครโทรทัศน์จักร ๆ วงศ์ ๆ

การถ่ายทอดอุดมการณ์ทางการเมืองแบบราชาธิปไตยเป็นกระบวนการ
 ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า เกิดขึ้นโดยผ่านทางระบบสัญลักษณ์ ที่ประกอบกันขึ้นเป็นเนื้อหาของ
 ละครโทรทัศน์จักร ๆ วงศ์ ๆ เพราะเป็นส่วนที่ทำให้ผู้ชมสามารถรับรู้ เข้าใจ
 ตลอดจนซึมซับอุดมการณ์ความคิดต่าง ๆ ที่แฝงอยู่ในละครได้โดยไม่รู้ตัว ผู้วิจัยได้
 พบว่า มีแนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์บทละคร ที่ส่วนหนึ่งสามารถนำมาประยุกต์
 ใช้ เพื่อวิเคราะห์เนื้อหาของละครโทรทัศน์จักร ๆ วงศ์ ๆ ได้ ด้วยเหตุที่ว่า
 บทละครเป็นสิ่งที่เขียนขึ้นเพื่อการแสดง และละครโทรทัศน์ก็นับเป็นการแสดง
 ประเภทหนึ่ง

อริสโตเติล (Aristotle) กล่าวถึงองค์ประกอบของบทละครว่า จะ
 ต้องมีองค์ประกอบดังต่อไปนี้ (มาณวิภา ตันตีสุกฤต, 2528:135-139)

1. เค้าโครงเรื่อง (Plot) หมายถึงการลำดับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นใน
 ละคร กำหนดเส้นทางการกระทำของตัวละคร ให้ผู้ชมเข้าใจว่า มีอะไรเกิดขึ้น
 ในละคร

2. ตัวละครและการวางลักษณะนิสัยตัวละคร (Character and
 Characterization) พัฒนาการนิสัยของตัวละคร ตัวละครมีสองประเภท คือ

2.1 ตัวละครที่มีลักษณะเป็นแบบตายตัว (Typed Character) หมายถึงตัวละครที่มีลักษณะนิสัยตามแบบฉบับที่นิยมใช้ในบทละครทั่ว ๆ ไปและมีการแบ่งประเภทตัวละครเป็นฝ่ายดี ฝ่ายชั่วชัดเจน เช่น พระเอก นางเอก ตัวอิจฉา

2.2 ตัวละครที่เห็นได้รอบด้าน (Well-rounded Character) หมายถึง ตัวละครที่มีลักษณะคล้ายชีวิตคนจริง ๆ คือมีส่วนดี ส่วนเสีย และมักมีการพัฒนาการด้านอุปนิสัย หรือทัศนคติ เนื่องจากผลกระทบจากเหตุการณ์ในละคร

3. ความคิด (Thought) หรือแก่นเรื่อง (Theme) หมายถึงข้อเสนอที่ผู้เขียนพิสูจน์ได้ว่าเป็นจริงจากเรื่องราวและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในละคร

4. การใช้ภาษา (Diction) ได้แก่ คำพูด บทสนทนาของตัวละคร

5. เพลง (Song)

6. ภาพ (Spectacle) เป็นสิ่งที่ปรากฏในการแสดงซึ่งเป็นผลจากการตีความและแสดงออกของนักแสดง ผู้กำกับ ผู้ออกแบบสร้างสรรค์ด้านต่าง ๆ

สมพร มั่นตะสูตร (อ้างถึงใน เถลิง พันธุ์เถลิงอมร, 2528 : 390-391) กล่าวถึงองค์ประกอบของบทละครที่สำคัญคือ

1. โครงเรื่อง (Plot)
2. ตัวละคร และการสร้างตัวละคร (Character and Characterization)
3. การแสดง (Action)
4. ฉาก (Setting)
5. เพลง (Music)
6. บทสนทนา (dialogue)

ในหนังสือวรรณคดีการละคร (สมถวิล วิเศษสมบัติ, 2527 : 90) ได้กล่าวถึงบทละครโทรทัศน์ว่าหมายถึง การแสดงด้วยภาพและเสียง โดยจำแนกออกเป็นส่วนประกอบสองส่วน คือ

1. "ภาพที่มองเห็น" ประกอบด้วย ตัวละคร การแสดงของตัวละคร (Acting) ฉาก (Setting) แสง (Lighting)

2. "เสียงที่ได้ยิน" ประกอบด้วย บทสนทนา (Dialogue) เสียงประกอบ (Sound Effect) เสียงเพลงประกอบ (Background Music)

องค์ประกอบของบทละครดังกล่าวข้างต้น สามารถใช้เป็นเกณฑ์สำคัญในการวิเคราะห์เนื้อหาละครโทรทัศน์จักร ๆ วงศ์ ๆ โดยแยกพิจารณาออกเป็นสามส่วนคือ โครงเรื่อง แก่นเรื่อง และตัวละคร ส่วนองค์ประกอบด้านเทคนิควิธีการนำเสนอ คือ บทสนทนา เพลง เสียงประกอบ แสง และฉากนั้น จะใช้แนวคิดเรื่องการผลิตและถ่ายทอดความหมายโดยใช้ภาษาโทรทัศน์ในละครโทรทัศน์จักร ๆ วงศ์ ๆ เป็นเกณฑ์ในการวิเคราะห์

แนวคิดเรื่องกระบวนการผลิตและถ่ายทอดความหมายโดยใช้ภาษาโทรทัศน์ในละครโทรทัศน์จักร ๆ วงศ์ ๆ

แนวคิดเรื่องกระบวนการผลิตและถ่ายทอดความหมายในละครโทรทัศน์จักร ๆ วงศ์ ๆ ให้ความสำคัญกับภาษาภาพยนตร์และวิทยุโทรทัศน์ ในการอธิบายกระบวนการถ่ายทอดอุดมการณ์ทางการเมืองของระบอบราชาธิปไตย โดยผ่านทางมายาคติ ซึ่งก็คือ เรื่องราวของละครโทรทัศน์จักร ๆ วงศ์ ๆ ซึ่งต้องอาศัยการสื่อความหมายโดยใช้เทคนิคการนำเสนอด้วยภาษาโทรทัศน์ ที่เกี่ยวข้องกับผู้ผลิตและสร้างสรรค์ละคร ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดขั้นตอนการผลิตละคร การทำงานของผู้ร่วมงานฝ่ายต่าง ๆ ในแต่ละขั้นตอน จึงสัมพันธ์กับกระบวนการถ่ายทอดความหมาย ผ่านทางวิจนภาษา และอวิจนภาษา โดยอาศัยศิลปะการถ่ายทำและเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์ ภาษาภาพยนตร์และวิทยุโทรทัศน์สามารถจำแนกและสื่อความหมายได้เป็นสองประเภท กล่าวคือ (ดวงทิพย์ วรพันธ์, 2529: 796-819)

- ประเภทแรก อวิจนภาษา ได้แก่ 1. ภาพ การเคลื่อนไหว อันเป็นภาษาหลัก
2. แสง สี เสียง อันเป็นภาษารอง

ประเภทที่สอง วิจนภาษา ได้แก่ คำสนทนา คำบรรยาย

แต่การที่จะถ่ายทอดวิชาและอวิชาในละครโทรทัศน์ก็จำเป็นต้องมีบทละครโทรทัศน์ ซึ่งนับได้ว่าเป็นเครื่องมือที่สำคัญยิ่งต่อกระบวนการถ่ายทอดความหมายในละครโทรทัศน์ โดยจะเห็นได้จากองค์ประกอบต่าง ๆ ของบทแบบสมบูรณ์ ที่เรียกว่า บทถ่ายทำภาพยนตร์ (shooting script) ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า น่าจะคล้ายคลึงกับบทละครโทรทัศน์ และทำให้เห็นว่าผู้เขียนบทมีส่วนในการถ่ายทอดอุดมการณ์ตามที่ตนเองได้เคยถูกปลูกฝังมาก่อนอย่างไร บทถ่ายทำแบบสมบูรณ์มีองค์ประกอบดังนี้ (เขาวนนท์ เชื้อวรรัตน์, 2533: 325-326)

1. ส่วนนำ ประกอบด้วย เลขลำดับช็อต (shot number) และสถานที่และเวลา (scenic heading) ของฉากที่จะถ่ายทำ
2. ส่วนภาพ ประกอบด้วย มุมกล้อง (camera angle) ขนาดภาพ (image size หรือ type of shot) คำอธิบายภาพเหตุการณ์และการกระทำท่าทางของตัวละคร การเคลื่อนกล้องภาพยนตร์ (camera movement) และการเชื่อมต่อภาพ (continuity)
3. ส่วนเสียง ประกอบด้วย เสียงบรรยาย หรือเสียงสนทนา (narration or dialogue) เสียงประกอบ (sound effect) และดนตรีประกอบ (music)

จะเห็นได้ว่า ผู้เขียนบทละครโทรทัศน์มีบทบาทอย่างมากในการสร้างและถ่ายทอดความหมายไปสู่ผู้ชม ทั้งโดยทางวิชาและอวิชา ซึ่งเมื่อบทละครโทรทัศน์ได้รับการถ่ายทอดต่อโดยกระบวนการผลิตขั้นต่อไป อุดมการณ์ต่าง ๆ ก็จะถูกถ่ายทอดต่อไปเช่นกัน ทั้งนี้อาจมีการสร้างสรรค์เพิ่มเติมให้ชัดเจน หรือลดทอน เปลี่ยนแปลงได้ โดยผู้สร้างสรรค์งานผลิตละครขั้นต่อไป และถ่ายทอดออกมาในรูปแบบของวิชาและอวิชา ซึ่งเป็นภาษาโทรทัศน์ดังต่อไปนี้

1. อัจฉริยะภาษาที่เป็นภาษาหลัก

ภาพ (Image) และการเคลื่อนไหว (Movement) เกิดจากสิ่งที่ถ่าย การทำงานของเลนส์และกล้อง รวมทั้งการตัดต่อลำดับภาพ การทำงานของกล้อง มีผลต่อการสร้างแบบแผนเทคนิคการถ่ายทอดความหมายทางโทรทัศน์ ในด้านภาพ เป็นอย่างมาก กล่าวคือ ให้ขนาดภาพ และมุมกล้องต่าง ๆ ที่ถ่ายทอดความหมาย และก่อให้เกิดความรู้สึกแก่ผู้ชมต่าง ๆ กัน

ขนาดภาพแต่ละขนาดมีความหมายต่อการวิเคราะห์ละครโทรทัศน์ จักร ๆ วงศ์ ๆ คือ ภาพไกลมาก (Extreme Long Shot) และภาพไกล (Long Shot) จะใช้ทำให้ผู้ชมเกิดความประทับใจในความยิ่งใหญ่ของฉาก ภาพปานกลาง (Medium Shot) ทำให้ผู้ชมเห็นรายละเอียดการกระทำของตัวละครเด่นชัดมากขึ้น ภาพใกล้ (Close Shot) และ ภาพใกล้มาก (Extreme Close-up) ทำให้ผู้ชมรู้สึกใกล้ชิด และรับรู้การสื่อความหมายทางอารมณ์ของนักแสดง รวมทั้งเน้นให้เห็นว่า กำลังเกิดอะไรขึ้นกับสิ่งที่ถ่าย

ทางด้านมุมกล้อง ในการวิเคราะห์ละครโทรทัศน์จักร ๆ วงศ์ ๆ มุมกล้องที่เป็นเกณฑ์การวิเคราะห์ก็คือ มุมกล้องระดับสูง (High Angle) กล้องจะอยู่เหนือสิ่งที่ถ่าย เวลาถ่ายจะกดกล้องลงมา ก่อให้เกิดความรู้สึกต่ำต้อย ไร้ค่า ไร้ความหมาย ลึกลับ พ่ายแพ้ มักใช้เป็นภาพแทนสายตาของผู้มีอำนาจหรือสถานะสูงกว่า ที่มองดูผู้มีอำนาจหรือสถานะต่ำกว่า มุมกล้องระดับสายตา (Eye Level) กล้องจะอยู่ระดับเดียวกับสายตาผู้ชม ทำให้รู้สึกเสมอภาค มักใช้ในฉากทั่วไป มุมกล้องระดับต่ำ (Low Angle) กล้องจะอยู่ระดับต่ำกว่าสิ่งที่ถ่าย ทำให้รู้สึกว่าสิ่งที่ถ่ายมีอำนาจ มีพลัง มีค่า มีความยิ่งใหญ่ น่าเกรงขาม มักใช้เป็นภาพแทนสายตาของผู้มีอำนาจหรือสถานะต่ำกว่า ที่มองดูผู้มีอำนาจหรือสถานะสูงกว่า

ส่วนการตัดต่อลำดับภาพ ที่มักใช้ในละครโทรทัศน์จักร ๆ วงศ์ ๆ และมีความหมายที่แตกต่างกัน ได้แก่ Cut เป็นการตัดจากภาพหนึ่งไปสู่อีกภาพหนึ่ง

เพื่อแสดงความรวดเร็วและน่าตื่นเต้นของสถานการณ์ Dissolve คือการทำภาพผสมให้เป็นภาพจากซ้อนโดย Fade out ภาพหนึ่งแล้ว Fade in อีกภาพหนึ่งพร้อม ๆ กัน มักใช้ในการแปลงร่าง และสุดท้าย Chroma Key คือ เทคนิคการซ้อนภาพ เช่น การเหาะอยู่บนท้องฟ้า

จะเห็นได้ว่า เทคนิคการตัดต่อลำดับภาพเหล่านี้ มักใช้เพื่อแสดงอิทธิฤทธิ์ที่เหนือมนุษย์ต่าง ๆ และสร้างความสนุกสนานสมจริง ซึ่งก็เป็นไปเพื่อให้กระบวนการถ่ายทอดสามารถเข้าถึงผู้รับได้มากขึ้นนั่นเอง

2. อัจฉริยะภาษาที่เป็นภาษารอง

2.1 แสง (Light) แสงช่วยให้เห็นภาพ ทำให้เกิดอารมณ์คล้ายตาม และทำให้ภาพสวยงาม การควบคุมแสงเป็นหน้าที่ของฝ่ายแสง การให้แสงจะให้ความหมายแก่ภาพแต่ละภาพต่างกัน

2.2 สี (Colour) สีทำให้เกิดความรู้สึกและความหมายต่าง ๆ เป็นสื่อกลางถ่ายทอดความหมาย และความรู้สึกที่ผู้ผลิตละครต้องการจะบอกผู้ชม การนำสีมาใช้ในละคร สัมพันธ์กับองค์ประกอบอื่น ๆ ที่ใช้สื่อความหมาย นอกจากนี้ในงานฝ่ายตกแต่งฉาก ฝ่ายออกแบบเครื่องแต่งกาย ฝ่ายแต่งหน้า สีก็มีส่วนในการสร้างความหมาย เช่น สีสดเข้มร้อนแรงและสีตัดกัน มักใช้กับเครื่องแต่งกาย และในการแต่งหน้าผู้ร้าย นางอิจฉา ในขณะที่สีอ่อนและสีกลมกลืน มักใช้กับเครื่องแต่งกาย และในการแต่งหน้านางเอกและพระเอก สีจึงสามารถถ่ายทอดบุคลิก ลักษณะและสถานะของตัวละครได้ด้วย หรือกล่าวได้ว่า สีเป็นเกณฑ์การวิเคราะห์อุปนิสัยการเป็นคนดี และความเป็นเทพของพระเอกนางเอกได้นั่นเอง ความรู้สึกและความหมายสี เช่น

แดง อันตราย ตื่นเต้น เร้าร้อน รุนแรง ไฟ ทำให้รู้สึกอบอุ่น กลัว
น้ำเงิน จงรักภักดี ผ่อนคลาย ขริม จริงจัง สง่างาม

เหลือง สว่าง สดใส มีพลัง ไร้เรง เบิกบาน ความสุข ผจญภัย
 เขียว คงทน วิชา ไม่แข็งแรง ซาดประสพการณ์ แทนฤดูใบไม้ผลิ
 ม่วง ชัยชนะ มีเสน่ห์ลึกลับ เสร้า ความเจริญเต็มที่จนถึงขีดที่เริ่ม
 เลื่อมถอย ไม่อาจมีความหวังอีก
 ขาว บริสุทธิ์ บอบบาง เขือกเย็น สะอาด สุภาพ สง่างาม
 ดำ ความตาย โศกเศร้า หมดหวัง ลึกลับ หดหู่ ว่างเปล่า

2.3 เสียง (Sound)

2.3.1 เสียงดนตรี (Music) เป็นงานของฝ่ายทำดนตรีประกอบ และผู้ประพันธ์เพลง เสียงดนตรีใช้เพิ่มความหมายแก่ภาพ เพื่อให้สอดคล้องกับ เนื้อหาของเรื่อง และบอกสถานการณ์ในเรื่อง บอกบุคลิกลักษณะตัวละคร บอกให้ ทราบล่วงหน้าถึงเหตุการณ์ที่กำลังจะเกิดขึ้น รวมทั้งสร้างอารมณ์ เช่น ใช้ดนตรี ประกอบจังหวะเร็วทำนองตื่นเต้นเร้าใจ ในฉากที่น่าตื่นเต้น

2.3.2 เสียงประกอบ (Sound Effect) สร้างอารมณ์และ บรรยากาศ ให้สอดคล้องกับภาพ ใช้ดำเนินเหตุการณ์ตามท้องเรื่อง เสริมและ กระตุ้นอารมณ์ผู้ชมให้คล้อยตามภาพ

3. วจนภาษา

วจนภาษาสำหรับละครโทรทัศน์จักรๆวงศ์ๆ ได้แก่ คำสนทนา และคำ บรรยาย ซึ่งเกี่ยวข้องกับการทำงานของหลายฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นนักแสดง ฝ่าย เสียง ผู้กำกับการแสดง ผู้ช่วยผู้กำกับ ไปจนกระทั่งถึงทีมพากษ์ของละครเรื่องนั้นๆ สามารถอธิบายได้ดังนี้

3.1 คำสนทนา (Dialogue) สามารถให้ความหมายแก่ภาพคือ เพื่อให้ ข้อมูล บ่งบอกบุคลิกลักษณะของผู้แสดง และเพื่อแสดงอารมณ์ให้สอดคล้องกับภาพ ใช้เป็นเกณฑ์ที่สำคัญในการวิเคราะห์อุปนิสัยและสถานะของตัวละคร

3.2 คำบรรยาย (Narrative or Commentary) ซึ่งเป็นคำประพันธ์ ร้อยกรอง ได้แก่ กลอนสุภาพ โคลงสี่สุภาพ และ ภาพร่าย 11 ทำหน้าที่คือ ให้ ข่าวดำเนินเพิ่มเติมภาพ อธิบายเรื่องราวที่ภาพไม่สามารถบอกได้หมด การเน้นถึง จุดสำคัญ เช่น แสดงความชื่นชมในความงดงามของพระเอกนางเอก

ผู้วิจัยได้อาศัยเทคนิควิธีการนำเสนอทางโทรทัศน์ ทั้งในแง่ อวัจนภาษา ซึ่งจะพิจารณาจาก ภาพ แสง สี เสียง และวัจนภาษา ซึ่งจะพิจารณาจาก คำพูด และคำบรรยาย เพื่อใช้วิเคราะห์การถ่ายทอดอุดมการณ์ทางการเมืองของระบอบ ราชาธิปไตยในละครโทรทัศน์จักร ๆ วงศ์ ๆ ว่า ละครโทรทัศน์จักร ๆ วงศ์ ๆ มีการใช้ อวัจนภาษา และวัจนภาษา เหล่านี้เพื่อนำเสนอความหมายเชิงสัญลักษณ์ ต่าง ๆ อย่างเป็นแบบแผนอย่างไร ในการสร้างและตอกย้ำมาษาคติเกี่ยวกับความ ตักดีสิทธิ์และความเป็นคนดีคู่พระโพธิสัตว์ของกษัตริย์ ซึ่งนำไปสู่การยอมรับ อุดมการณ์เทวราชา และอุดมการณ์ธรรมราชา ในที่สุด

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยที่ผ่านมา ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับแนวความคิดในเรื่องการ ที่นิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ เป็นเครื่องมือถ่ายทอดอุดมการณ์ทางการเมืองของระบอบ ราชาธิปไตยของชนชั้นปกครองสู่ประชาชน เพื่อครอบงำให้ยอมรับสถานะที่แตกต่าง กันระหว่างประชาชนและผู้ปกครอง โดยผู้ปกครองเป็นเทพและพระโพธิสัตว์ สามารถประมวลได้ดังนี้คือ

การศึกษาเรื่องชนบทธรรมนิยมประเพณี : ความเชื่อและแนวปฏิบัติ ในสมัยสุโขทัยถึงสมัยอยุธยาตอนกลาง ของ สุภาพรรณ ณ บางช้าง (2535) ซึ่ง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดพื้นฐานลักษณะ และบทบาทของชนบทธรรมนิยม ประเพณีไทย ซึ่งเป็นรากฐานของลักษณะความเป็นไทยมาจนถึงปัจจุบัน โดยศึกษา จากวรรณคดี จารึก พงศาวดาร กฎหมาย บันทึกชาวต่างชาติ และศิลปกรรม

จากการศึกษาพบว่า แนวคิดที่เป็นพื้นฐานชนบทรรมนิยมประเพณีไทย คือ คติไตรภูมิ ซึ่งเป็นพื้นฐานโลกทัศน์ของคนไทย การตระหนักคุณค่าพระรัตนตรัย และยอมรับการมีอยู่ของชีวิตในภพภูมิที่ต่างไปจากมนุษย์ ความเชื่อในอำนาจต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กับชีวิต อันได้แก่

1. อำนาจธรรม ที่เน้นย้ำคือ อำนาจกฎแห่งกรรม พระรัตนตรัย และ ไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ซึ่งคนไทยได้เลือกเน้นสภาวะอนิจจัง
2. อำนาจพุทธเทพนิกร คือ คติเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของมนุษย์และจักรวาลที่ว่า เทพยดา ซึ่งมีฐานะหรือระดับชีวิตสูงกว่ามนุษย์ อาจใช้อำนาจช่วยคุ้มครองสนับสนุนให้ชีวิตมนุษย์ผู้ที่ประพฤติตนตามธรรมดีขั้นได้
3. อำนาจอมมนุษย์ คือผีและเทวดา นอกจากนี้ยังมียักษ์และสัตว์ในป่าหิมพานต์
4. อำนาจพรหมเทพนิกร คติพรหมณ์เฟื่องฟูในสมัยอยุธยา สังคมไทยอาศัยอำนาจของพุทธเทพนิกรส่งเสริมบุญคุณภาพของกษัตริย์ ให้มีฐานะเป็นธรรมราชา ผู้ปกครองด้วยทศพิธราชธรรม และอาศัยอำนาจของพรหมเทพนิกรเป็นเครื่องส่งเสริมพระบรมเดชาณุภาพ ให้กษัตริย์มีฐานะเป็นเทวราชาผู้มีอำนาจเด็ดขาดศักดิ์สิทธิ์ เป็นผู้ยิ่งใหญ่ในสองความหมายคือ เป็นราชาผู้มีภาวะแห่งเทพอยู่ในพระองค์ โดยอุบัติจากการแบ่งส่วน หรือแบ่งภาคของเทพที่สำคัญหลายองค์มารวมกัน และเป็นราชาผู้ทรงคุณลักษณะอันงดงามและสง่างามประดุจดังเทพได้แก่ พระนารายณ์ พระอิศวร พระอินทร์
5. อำนาจไสยเวท หรือความเชื่อเรื่องบุญฤทธิ์วิद्याคม
6. อำนาจผู้ปกครองรัฐ เป็นวิถีทางหรือแกนกลางที่จะชักนำให้อำนาจทั้งห้าประการข้างต้นมาเป็นผู้หรือโทษแก่มนุษย์ในการปกครองของตนได้

คติอำนาจข้างต้นเป็นแนวคิดพื้นฐานของการสร้างสรรค์ชนบทรรมนิยมประเพณี ทั้งทางพุทธศาสนา และการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ และการดำเนินชีวิตของคนไทย ซึ่งงานวิจัยนี้ได้แสดงให้เห็นว่า ในวรรณคดีไทยนั้น มีการสะท้อนถึงความเชื่อในภพภูมิที่นอกเหนือจากมนุษย์ และอำนาจของสิ่งต่าง ๆ ที่

สำคัญคือ ผู้ปกครองหรือกษัตริย์ จะเป็นผู้นำให้อำนาจดังกล่าวมาบังเกิดคุณหรือโทษแก่ประชาชน และกษัตริย์คือเทพและผู้มีธรรม ซึ่งแสดงถึงความเชื่อในลักษณะมาชาติที่ถูกปลูกฝัง และนำไปสู่การยึดมั่นในอุดมการณ์เทวราชา และอุดมการณ์ธรรมราชา ในฐานะอุดมการณ์หลักของสังคม

นอกจากนั้น ยังมีการศึกษาวิเคราะห์ความชอบธรรมของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในสมัยอยุธยา ของจันทร์ฉาย ภักดีธิดา (2528) ซึ่งศึกษาจากเอกสารประวัติศาสตร์พงศาวดาร วรรณคดีไทย และผลงานค้นคว้าสาขาโบราณคดีและศิลปกรรม พบว่า ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์แบบอยุธยา ผู้ปกครองพยายามเสริมสร้างความเชื่อถือในความชอบธรรมของผู้ปกครอง และระบอบการปกครองให้แก่ประชาชน แหล่งที่มาของความชอบธรรมดังกล่าว ได้แก่ อุดมการณ์ความผูกพันต่อโครงสร้างและระเบียบ ข้อบังคับของระบอบการปกครอง และการอุทิศตนเพื่อผู้ปกครอง

ความชอบธรรมที่อาศัยอุดมการณ์เป็นปัจจัยหลักในการอธิบายเหตุผลที่มาแห่งอำนาจ สิ่งที่กำหนดอุดมการณ์คือ ค่านิยมของคนในสังคม อุดมการณ์ที่มุ่งสร้างความชอบธรรม เป็นค่านิยมที่ชอบด้วยเหตุผลตามหลักจริยธรรม โดยกำหนดวิธีการที่ถูกต้องในการได้มาซึ่งอำนาจ วิธีการจัดตั้งบริหาร ใช้และกำหนดขอบเขตแห่งอำนาจ ทำให้ประชาชนยอมรับ เคารพเชื่อฟังผู้ปกครอง และเชื่อถือว่า ผู้ปกครองมีสิทธิที่จะปกครอง

ระบบความเชื่อถือและค่านิยมต่าง ๆ ที่ปรากฏและแอบแฝงในสังคม อันเป็นเครื่องกำหนดอุดมการณ์ ได้แก่ ความเชื่อดั้งเดิมในอำนาจของธรรมชาติ ผู้เทวดา ผู้ผู้นำและบรรพบุรุษ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ไสยศาสตร์โหราศาสตร์กลางฤกษ์ยาม การบูชาสัตว์ และยกผู้นำให้เป็นเทพ อันเป็นความเชื่อในศาสนาพราหมณ์และศาสนาพระเวท ต่อมาคือ ศาสนาพราหมณ์ ซึ่งมีบทบาทสูงในการประกอบพิธีกรรม เชื่อในเทพเจ้า ไสยศาสตร์ เวทมนตร์คาถา อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ นอกจากนี้ยังมี ศาสนาฮินดู ซึ่งบูชาพระศิวะและพระวิษณุ ศาสนาพุทธ ซึ่งหลักธรรมเกี่ยวกับการปกครองได้แก่

กฎแห่งกรรม และสุดท้าย ตำนานเทพนิยายและระบบจักรวาลตามคติพราหมณ์ และฮินดู ซึ่งกล่าวถึง การกำเนิดจักรวาล สวรรค์ โลก สรรพสิ่งต่าง ๆ บุคลิก และการต่อสู้ของฝ่ายเทพกับฝ่ายอสูร การบูชาเทพต่าง ๆ บุคคลที่เป็นที่นับถือ ในยุคพระเวท ได้แก่ ฤาษี ซึ่งมีหน้าที่ประกอบพิธีกรรม เครื่องแสดงทิวศิวภาวะ และสัญลักษณ์แห่งเทพคือ สัตว์พาหนะ ทิวศิวیمان อาวุธวิเศษ เครื่องประดับ อลังการ และรูปเคารพ

ระบบความเชื่อถือต่าง ๆ นี้ อยุทธยาได้เลือกสรร และตัดแปลงให้ สอดคล้องกับความเชื่อถือ อุดมการณ์ทางการเมืองของอายุทธยาจึงมีลักษณะเฉพาะ ตน ทิวศิวภาวะของกษัตริย์นั้นปรากฏใน ตำนาน วรรณกรรม พิธีกรรม ธรรมเนียม ประเพณี พระนาม พระบรมนามาภิไธย

นอกจากนี้ยังพบว่า ในวรรณคดีนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ ในสมัยอยุธยา สะท้อนถึงความเชื่อเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง และสถาบันกษัตริย์ ทั้งการ เถลิงพระเกียรติกษัตริย์ในบทไหว้ครู และเนื้อเรื่องที่ตัวเอกเป็นกษัตริย์ หรือ พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติหนึ่งอีกด้วย

กล่าวโดยสรุป ในสมัยอยุธยา ประชาชนรู้สึกว่าการปกครองนั้น ชอบธรรมในวิธีการได้มาซึ่งอำนาจ และวิธีการปกครอง ซึ่งถือเป็นพื้นฐานในการ สนับสนุนผู้ปกครองและระบอบการปกครอง

อย่างไรก็ดี ยังมีงานวิจัยที่สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของโทรทัศน์ ซึ่งเป็นสื่อสมัยใหม่ ในการที่เป็นช่องทางถ่ายทอดอุดมการณ์ทางการเมืองของระบอบ ราชาธิปไตยผ่านละครโทรทัศน์จักร ๆ วงศ์ ๆ โดยพยายามปรับเปลี่ยนเนื้อหาให้ สอดคล้องกับบริบทสังคมประชาธิปไตยในปัจจุบัน ซึ่งงานวิจัยดังกล่าว เป็นการ ศึกษาเปรียบเทียบละครจักร ๆ วงศ์ ๆ ของสถานีโทรทัศน์ช่อง 3 และช่อง 7 ของศิริพร วิฑิตฐาน (2536 : 66-81) ในแง่ โครงเรื่อง บุคลิกตัวละคร การนำเสนอเรื่อง เพื่อให้เห็นถึงลักษณะของความเป็นไทยที่ยังดำรงอยู่ในปัจจุบัน

และลักษณะความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมไทย

จากการศึกษาพบว่านิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ สมัยใหม่ของช่อง 3 มีแนวเรื่องต่าง ๆ ขึ้นอยู่กับผู้แต่งนิทานแต่ละคน ซึ่งมีภูมิหลังความคิด ความสามารถ และความถนัดต่างกัน ในขณะที่นิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ ของช่อง 7 มีแนวเรื่องทำนองเดียวกัน โดยผู้ชมเป้าหมายของทั้งสองสถานี คือกลุ่มเด็ก จึงมีการเพิ่มตัวละครเด็กขึ้นพื้นไว้ด้วย ละครจักร ๆ วงศ์ ๆ ของช่อง 7 ซึ่งดำเนินเรื่องตามแนวนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ อันเป็นนิทานพื้นบ้านที่สัมพันธ์กับชีวิตครอบครัวไทย ได้เลือกสรรที่จะสะท้อนความคิด ค่านิยม และพฤติกรรมแบบไทย ที่ยังคงดำรงอยู่ในสังคมไทย โดยเฉพาะความขัดแย้งระหว่างเมียหลวงเมียน้อย แต่สำหรับละครจักร ๆ วงศ์ ๆ สมัยใหม่ของช่อง 3 เป็นนิทานแต่งใหม่เลียนแบบความเป็นจักร ๆ วงศ์ ๆ เพียงรูปแบบของเรื่องเจ้าหญิงเจ้าชายผจญภัย มีตัวละครแต่งตัวดูโบราณ พุดราชาศัพท์ โดยเปลี่ยนแนวเรื่อง เนื้อหา และลักษณะตัวละคร ให้สะท้อนความคิด ค่านิยม และพฤติกรรมของคนไทยร่วมสมัยที่ยกย่องบุคคลที่ความสามารถ ไม่ใช่ชาติกำเนิด สะท้อนภาพผู้หญิงเก่ง และสภาพสังคมที่แก่งแย่งขัดกันด้วยผลประโยชน์ โดยใช้แนวเรื่องคือ การปราบมาร และเสนอภาพผู้ชายที่มีภรรยาคนเดียว ภาพที่สะท้อนสังคมจากละครจักร ๆ วงศ์ ๆ ทั้งสองยุคสมัย เป็นภาพที่ไม่ขัดกัน แต่ดำเนินไปพร้อมกันเป็นรอยเชื่อมจากอดีตสู่ปัจจุบันและอนาคต

ข้อมูลจากการศึกษาวิเคราะห์ดังกล่าว แสดงถึงการที่ ละครโทรทัศน์จักร ๆ วงศ์ ๆ ที่สร้างจากนิทานแต่งใหม่ มีการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาในละคร ให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนไป